

Göncz László

Határmegállapítás a Mura mentén a trianoni békeszerződés megkötése után

Az 1918–19-es politikai és katonai műveletek révén, az 1920-ban megkötött trianoni békeszerződés értelmében az egykori Szerb-Horvát-Szlovén, illetve a későbbi Jugoszláv Királyság szlovéniai régiójához csatolták a Murától észak-keletre eső Vas és Zala megyék délnyugati részeit (az egykori alsólendvai és muraszombati járások jelentős részéről, valamint a szentgotthárdi járás néhány településéről van szó). A nagyhatalmi döntés által a becslések szerint kb. 20–22 ezer magyar nemzetiségű polgár jutott kisebbségi sorba, őshonos területén egykori többségből kisebbségi közösséggé vált.

A mintegy 910 négyzetkilométernyi területen élő kilencvenezer lakosnak – az 1910-es népszámlálási adatok értelmében – a negyed része volt magyar nemzetiségű. A magyar lakosság túlnyomó többsége összefüggő, mintegy 50 km hosszú és 5–10 km széles sávban élt, közvetlenül a határ mentén,¹ valamint jelentősebb számban még néhány nagyobb, többségében szlovének által lakott településen. Megállapíthatjuk, hogy a Mura mentén élő lakosság a 19–20. század fordulója időszakában – tekintet nélkül nemzeti, nyelvi és vallási hovatartozásra – erős kötődést tanúsított hazája, a történelmi Magyarország iránt.

Az I. világháború utáni politikai átrendeződés a Mura mentét is érintette, anélkül, hogy az ott élő lakosság (főleg közvetlenül a háború befejezése után) különösebb érdeklődést tanúsított volna a politikai események iránt. A muravidéki szlovénység jelentős része – beleértve a viszonylag gyér számú értelmiséget is, a római katolikus papság bizonyos köreinek kivételével – a magyar állam kötelékében képzelte el jövőjét. Kezdetben csupán a szlovén érzelmű római katolikus papság körében, illetve a hozzá közel álló néhány személyben fogalmazódott meg erőteljesebben a délszláv államhoz való csatlakozás gondolata. Ez – közvetlenül a világháborút lezáró fegyverszüneti szerződés időszakában – csupán utópista törekvésnek mutatkozott, azonban a szlovén, illetve délszláv politikai testületek egyre fokozottabb érdeklődése a vidék iránt, valamint a párizsi békekonferencia eseményeinek számukra kedvező alakulása, megteremtette a vidék Magyarországtól való elcsatolásának a feltételét. A terület lakosságának mintegy 70%-a szlovén származású volt, akik – hungarus-tudatuk ellenére is – fokozatosan megbarátkoztak a délszláv államhoz tartozás gondolatával, az elcsatolt magyar lakosságot pedig amúgy sem kérdezte meg senki. A sajátos politikai döntés meghozatalában néhány véletlenszerű tényező is közrejátszott, amelyek mellett meggyőző politikai vagy gazdasági érv aligha szólt. Annak sem volt foganatja, hogy a határmegállapító bizottság Magyarország javára kezdeményezett határmódosító indítványát az

¹ GÖNCZ László: *Magyarok a Muravidéken és a közösség nemzeti tudatának alakulása 1920 után*, IN.: *Ljudje ob Muri – Népek a Mura mentén (Tanulmánykötet)*, Murska Sobota–Zalaegerszeg 1996. 239–240.

érintett települések lakossága (magyarok és szlovénok egyaránt) nagymértékben támogatta. Határkorrekcióra nem került sor.

A következőekben a trianoni békekonferencia után létrehozott magyar-jugoszláv határmegállapító bizottság munkájáról, javaslatairól és a határkérdés végleges lezárásáról szólunk a Mura menti térséget illetően, hiszen annak mozzanati, sajátosságai még szakmai berkekben is viszonylag ismeretlenek.

A jugoszláv–magyar határmegállapító bizottság tagjait 1921-ben nevezték ki. Angliát David Cree ezredes képviselte, aki egyben a bizottság elnöki tisztségét is betöltötte. Franciaországot Maurice Marminia alezredes, Olaszországot Giovanni Valvassori vezérkari ezredes. Japánt pedig Heidsuke Yanagawa alezredes képviselte. Az érintett országok delegáltjai a bizottságban: Vassel Károly vezérkari ezredes magyar és Vojin Čolak Antić ezredes jugoszláv részről. A bizottság mellett jugoszláv részről muravidéki ügyekben segédkező szakértőként dolgozott: dr. Franc Vodpivec, Božidar Sever és dr. Matija Slavič voltak.

A történelmi Zala és Vas vármegyék tekintetében a magyar kormány Mikola Sándor, muravidéki szlovén származású, Budapesten élő gimnáziumi tanárt kívánta kinevezni bizottsági tagnak (szakértőként a békekonferencián is közreműködött), amit azonban ő – elfoglaltságára hivatkozva – nem vállalt el. Elvállalta viszont a tanácsadói feladatkört.² Mikola Sándort egyébként Sigray fő-kormánybiztos javasolta kinevezésre Bethlen István miniszterelnöknek, mivel a közismert szaktekintélynek számító tanár a járás szlovén lakosságának a támogatását bírta. A szlovén lakosság jelölésével kapcsolatosan egy levélben úgy fogalmazott, hogy Mikola tudná a legjobban a határmegállapításnál a közösség érdekeit képviselni.³

Mikola tanácsadói szerepkörére azért volt fontos kitérni, mert a szlovén történetírás és a korszakkal foglalkozó szakemberek többnyire erélyesen – számos esetben elmarasztaló jelzőket sem mellőzve – elítélték munkásságát, ami azonban korántsem annyira egyértelmű. Az ún. „vend ideológiát” illetően igaz, hogy Mikola melléfogott, azonban egyéb javaslatai általában helytállóak voltak.

A demarkációs vonal Mura menti szakaszának bejárása miatt 1921. június 23-án és 24-én egy magyar bizottság végzett munkát, amelynek tagjai gróf Csáky Imre, egykori külügyminiszter és a titkára, dr. Cholnoky Jenő egyetemi tanár, valamint dr. Mikola Sándor voltak. A terepmunka során a bizottságot tájékoztatták, hogy a jugoszláv bevonulás elől menekülők száma Zala megyében (beleértve Muraközt is) meghaladta a 800 főt, akiket a zalaszentgróti uradalomban helyezett el a megyei főispán. Rédcisen az utasok azért panaszkodtak, mert a jugoszláv határőrök – bár érvényes igazolvánnyal rendelkeztek – számos, a demarkációs vonalat átlépni kívánó személyt kémkedéssel gyanúsítottak, és félholtra vertek. A muraszombati járás Szentgotthárdon székelő főszolgabírója szerint hasonlóan bántak az elcsatolt területen lakó magyarokkal is, amennyiben azok hazafias magatartást tanúsítottak.⁴

² Vas Megyei Levéltár (VaML) – IV.402/a/3 (708)

³ VaML – IV.402/a/3 (699–700)

⁴ VaML – IV; 423/A (35/1921; 56)

Két hónappal később a Budapesten székelő Határmegállapító Központi Iroda tájékoztatta Vas vármegye alispánját, hogy a következő napokban a Határmegállapító Nemzetközi Bizottság megkezdí munkáját. Ugyanakkor felkérték az alispánt, hogy a magyar–jugoszláv határbiztosnak, Vassel vezérkari ezredesnek a munkáját a leghatékonyabban támogassák és segítsék. Egyebek mellett arra is utaltak, hogy a határ menti lakosságot – a demarkációs vonal mindkét oldalán (amennyiben arra a jugoszláv oldalon is kínálkozik lehetőség) – időben fel kell készíteni arra, hogy a nemzetközi bizottság esetleges, az állami hovatartozásra vonatkozó kérdésére, Magyarország mellett foglaljon állást.⁵ Hogy az agitációnak – amit aligha lehet az adott helyzetben Magyarország tekintetében zokon venni – volt foganatja, arról egyéb források mellett a muraszombati járás főszolgabírójának leveléből is meggyőződhetünk.

A bizottságot feltehetően már a történelmi Zala megye területén is mindenütt nagy lelkesedéssel és virágcsokrokkal fogadták. A történelmi Vas megyébe. Muraszombatba 1921. szeptember 19-én érkeztek meg, ahol óriási tömeg, az említett levél szerint 8–10 ezer ember fogadta őket, és az autókat megállították. A lakosság magyar zászlókkal vonult fel, és a magyar himnuszt énekelte, továbbá éltette Magyarországot, és kérte a vidék azonnali visszacsatolását Magyarországhoz. Ahhoz nem fér kétség, hogy Muraszombatban és a többi szlovén faluban is (állítólag mindenütt nagy számú lakosság várakozott) csak kevés lehetett a jelenlevő magyar nemzetiségűek száma, tehát a rokonszenvet Magyarország iránt a szlovén lakosság nyilvánította ki.⁶ Még ha a korábban említett agitálásnak volt is az elcsatolt területen jelentősége, azt aligha lehet feltételezni, hogy a jugoszláv hatóságok szigorú figyelme mellett csupán a propaganda befolyásolta a lakosság állásfoglalását.

A jugoszláv hatóságok keményen megtorolták a nép lelkesedését és kinyilvánított követeléseit Magyarország iránt. Amikor Muraszombatból a Határmegállapító Bizottság eltávozott, azonnal szétkergették az egybegyűlteket (állítólag hárman meg is sérültek), majd Szelepecz János esperest, dr. Czifrák Jánost, dr. Pintér Miklóst, Horvát Géza nagybérlőt és még 150 polgárt elfogtak. Az elfogottak szabadon bocsátását a vidék lakossága – a szlovénok is – erélyesen követelték. Annak érdekében indult Cree bizottsági elnök is Mariborba, amiről személyesen is meg akart győződni.⁷

Azokban a napokban állítólag tömegesen hagyták el a szlovén nemzetiségű lakosok is Muravidéket, és szöktek át Magyarországra.⁸

Az akkori helyzet minél objektívabb megvilágítása céljából célszerű ismerettni a Határmegállapító Bizottságban résztvevő jugoszláv határbiztos, Vojin Čolak-Antić mellett – korábban a párizsi békekonferencia jugoszláv szakértői csoportjában – szakértőként tevékenykedő Matija Slavičnak a tárgyalt eseményekre vonatkozó írásait.⁹ Ezekből kiderült, hogy a bizottság – a trianoni békeszerződés

⁵ VaML – IV; 423/A (43/1921 – 68, 71/1921)

⁶ VaML – IV; 423/A (12/6-1921; 76)

⁷ VaML – IV; Muraszombati járás. Főszolgabírói iratok 423/A (71., 130.)

⁸ VaML – IV; 423/A (12/6-1921. 74)

⁹ SLAVIČ, Matija: *Prekmurske meje v diplomaciji*, IN: *Naše Prekmurje – Pomurska založba*, Murska Sobota 1999. 222–233.

értelmében – először elképzeléstervet készített a határvonalról. (Készítője egy Goldini nevű dalmát származású őrnagy.) A tervet, valamint a határmegállapító bizottságok számára elkészített általános útmutató mellett, a bizottság kézhez kapta a francia köztársasági elnök, Millerand kísérőszövegét is. Ebben szerepelt, hogy a bizottságnak módjában áll az ideiglenes határvonal megváltoztatása is, amennyiben arra megalapozott néprajzi, gazdasági vagy egyéb fontos indokot talál. Azonban az ilyen jellegű korrekciók nem lehetnek annyira nagyok, hogy azok révén a békekonferencián megállapított határvonal tekintetében jelentős változások következnenek be. Slavič úgy vélte, hogy a kísérőlevél alapján fejtette ki a magyar fél az általa éleneknek nevezett politikai akciót, amelynek alapján Muravidéket a határmegállapító bizottság segítségével el kívánta szakítani Jugoszláviától.

A magyar delegáció a bizottság varazdsi székhelyén átadott egy jegyzéket, amelyben egyrészt az szerepelt, hogy a trianoni határ gazdasági és nemzetiségi tekintetben nem felel meg a valóságnak, másrészt szerepelt benne egy néprajzi és statisztikai kimutatás, amely – Slavič szerint – ugyancsak a magyar érdekeknek megfelelően volt összeállítva.

A statisztikai kimutatás aprólékosan kitért a 28 magyarlakta településre az ideiglenes határ közvetlen közelében, amelyek közül 26 valójában abszolút többségben magyar település volt. Ezek hovatarozásának magyarozatára azonban Slavič nem tért ki, hanem a jegyzéket egészében azért utasította el, mert a két szlovén település tekintetében torzítás történt. Turnišče (Bántornya) és Kobilje (Kebele) falvakról van szó, amelyek esetében az 1910-es magyar népszámlálás valójában hibás adatokat mutatott ki. Az említett népszámlálás szerint ugyanis mindkét településen döntő többségben magyarok éltek, ami természetesen nem igaz. Azonban az sem volt igaz, amit Slavič állított, hogy az összes többi 26 települést is hasonlóan kell elbírálni. Azt egyébként többször próbálta bizonyítani, hogy a magyar többségű falvakban is elmagyarosított egykori szláv, azaz szlovén lakosok élnek.

A magyar delegáció az egyik elképzelés szerint egész Muravidék visszacsatolását szorgalmazta, amit a Mura mentén élő szlovénok különböző nyilatkozataira és gazdasági kapcsolataira alapoztak. Ez a követelés az adott időszakban aligha tekinthető taktikus politikai próbálkozásnak, hiszen így kevésbé meggyőzően lehetett érvelni a ténylegesen magyarlakta terület visszacsatolása érdekében.

A Vassel által átnyújtott, a Legfelsőbb Béketanácshoz címzett jegyzék Muravidék tekintetében a következő három követelményt fogalmazta meg:

1. küldjön a Béketanács semleges bizottságot a Vendvidék és a vend nemzet tanulmányozására,
2. rendeljen el népszavazást egy semleges ország felügyelete alatt,
3. a vidék képviselőinek nyújtson lehetőséget, hogy szóban kinyilváníthassák nézeteiket, mielőtt még sorsukról véglegesen döntenek.

Slavičtól tudjuk, hogy a Határmegállapító Bizottság a reá háruló feladatokon nagyon komolyan dolgozott. Egyebek mellett több kérdést tartalmazó kérdőívet készített a lakosság számára, amelyre a településekből hat embernek kellett válaszolni a bizottság előtt. Slavič azt állította, hogy ennek kapcsán a magyarok felbiz-

tatták a lakosságot, hogy most alkalom adódik a terület visszacsatolására Magyarországhoz. Állítása szerint számos szórólapot juttattak át ismeretlen módon a határon, amelyekben felhívták a lakosságot, hogy szavazzon Magyarország mellett.

Slavič elismerte, hogy Muraszombatban a bizottságot nagyszámú, szerinte főleg az evangélikus valláshoz tartozó, Magyarország mellett tüntető tömeg fogadta. Hasonlóan néhány szlovénok lakta faluban is. Szerinte a lakosság szlovén környezetben, amennyiben magyarul tették fel a nemzetiségükre vonatkozó kérdést, azt felelte, hogy „vend”, mivel – állítása szerint – a magyar nyelven történő beszédben a „szlovén” kifejezést nem használták, azonban amennyiben a kérdést szlovén nyelven tették fel, akkor az érintettek „szlovénnek” vallották magukat.

1921 októberében pezsgő viták folytak a bizottságban. A magyar és a jugoszláv szakértők megpróbálták érvényt szerezni állításaiknak. A tárgyalást érdekes események befolyásolták, amelyek az akkor meghozott döntésre kevés befolyással voltak. Fontos hangsúlyozni, hogy november 9-én a bizottság megállapította a jugoszláv–magyar határ akkor véglegesnek tekintett vonalát, amelynek alapja a trianoni ideiglenes határvonal volt. Annak értelmében Magyarországhoz visszakerült két kisebb település, Szomoróc (amelyet a trianoni békeszerződés Magyarországnak ítélt, de a jugoszláv katonaság – Slavič szerint biztonsági és taktikai okokból – addig megszállva tartott) és Jósec. Az utóbbiról a békeszerződés említést sem tett. Hovatartozását illetően az volt a döntő, hogy valamennyivel közelebb volt a Magyarországhoz került Bödeházához, mint az elcsatolt Zsitkóchoz. Egyébként a jugoszláv katonaság addig azt is megszállva tartotta. A döntést követően 14 napon belül ki kellett volna a jugoszlávoknak üríteni a visszacsatolt területet, amit azonban – a jugoszláv határbiztos tiltakozása miatt – időlegesen el kellett halasztani. Ennek értelmében Budapestről csak később, 1922 elején küldték ki Nagykanizsára a szükséges technikai személyzetet, megjegyezve, hogy a határkiigazítás csak ideiglenes jellegű.¹⁰

A Határmegállapító Bizottság munkája ezzel formálisan befejeződött, a valóságban azonban az események másképpen alakultak.

A bizottság tagjai, akiket a nagyhatalmak neveztek ki, a mögöttük lévő események és tapasztalatok hatására bizonyára érezték az elcsatolt területen rekedt, összefüggő sávban élő magyar lakossággal szemben elkövetett igazságtalanságot. Ezért november 9-én történt még egy, a jugoszláv küldöttség számára váratlan, a magyar küldöttség számára reménykeltő esemény. A történetekkel kapcsolatosan az eseményt közvetlenül átélő Slavič a következőket írta: „Azonban november 9-én a Szlovén Vidék határaitra még egy támadás érkezett. A négy nagyhatalom határ-biztosa, a magyar és a jugoszláv biztosok nélkül, megállapodtak abban, hogy a Népszövetség Tanácsának a trianoni határ módosítását javasolják úgy, hogy Muravidék északkeleti részén 27 települést átengednek Magyarországnak.” A települések nem egyeznek meg a magyar határbiztos, Vassel által korábban átnyújtott jegyzékkel.

¹⁰ VaML – XVI/lb/18 (17), Obál–iratok, VaML – XV/lb/18 (5), Obál–iratok

November 14-én a határmegállapító bizottság együttes ülést tartott. Cree elnök javasolta, hogy a bizottság terjessze elő a 27 település Jugoszláviából való kiválását és azok Magyarországnak történő átadását. Vassel, a magyar biztos ezt a javaslatot elfogadta, a jugoszláv biztos, Čolak-Antić azonban visszautasította. A javaslat a bizottságon belül megkapta a támogatást, amit Cree elnök a Népszövetség Tanácsának november 15-i keltezésű beszámolójában bejelentett.

Cree hangsúlyozta: a magyar biztos 1921. szeptember 1-jén követelte, hogy a Saint-Germain-i és a trianoni határok közötti háromszöget, ami szerintünk az egész jugoszláv Muravidéket jelenti, vonják ki Jugoszláviából és adják át Magyarországnak. Az 1921. október 12-i ülésen, amint az a beszámoló folytatásában áll, Cree elnök kijelentette a magyar biztosnak, hogy a bizottság hosszabb tanulmányozás és értékelés után elvetette azt a javaslatot, mert az mélyebben érintette a békeszerződés alapjait. Az október 17-i ülésen a magyar biztosnak átadta a pontos magyarázatokot, amelyek a határozatot indokolják. Közben november 14-ig megállapították a trianoni határvonalat. Az elnök a beszámolója azzal folytatódik, hogy az 1921. június 3-i kiegészítő tájékoztatóval összhangban, valamint a kísérőlevél (Lettre d'Envoi) szellemében javasolja a 27 település elvételét Jugoszláviától, és azok átadását Magyarországnak. Okként említi, hogy 7 település északon Szentgotthárdhoz gravitál, 28 település keleten pedig magyar. Kebele kivételével, és keletre (Magyarországra) gravitálnak, ahol a gazdasági központjuk található. A trianoni határ kétszer szeli át az útvonalat. A 27 település lakosságának többsége evangélikus vagy kálvinista, míg nyugaton, a jugoszláv részen katolikusok élnek.¹¹

Rögzíthetjük, hogy a Magyarországhoz való visszacsatolásra javasolt terület a trianoni békeszerződésben rögzített, majd a bizottság által is megállapított határ mellett húzódott nyugatra, mintegy 3–4 km-es sávban. Ez mintegy 212 négyzetkilométernyi területnek felelt meg, amelyen akkor legalább 16 ezer lakos élt (az érintett lakosságnak legalább kétharmada magyar nemzetiségű volt).

A jugoszláv delegáció és a szakértők természetesen a bizottság javaslata után erőteljes munkához láttak, hogy megcáfolják a jugoszláv érdekek ellen állított érveket. Néhány apró – részben indokolt – megjegyzés mellett azonban csupán azt tudták felvetni, hogy a bizottság javaslata nem azonos a szeptember 1-jei magyar igénnyel, így több szlovén települést érint. Szerintük az igény túl nagy volt ahhoz, hogy azt – az ajánlások és a kísérőlevél jellegénél fogva – esetleges határkorrekcióként el lehetett volna fogadni.

A szlovén szakértő magyarázataiból az is kiderül, hogy Magyarország az egykor Vas megyei Hodos esetében – infrastrukturális adottságokra hivatkozva – különös érdeklődést mutatott, ezért a tárgyalások során egyszer annak a lehetősége is felvetődött, hogy az említett település helyett az illetékes magyar hatóságok hajlandók lettek volna a jugoszlávoknak átadni Lendvaujfalut (ma a Zala megyei Tornyiszentmiklós része). A Cree-féle beszámolóból kiderült, hogy a Magyarországhoz tartozó határ menti falvaknak vannak fontos gazdasági központjai, ami-

¹¹ SALVIČ: i.m. 229–230.

nek alapján Slavič „megállapította”, hogy akkor Alsólendvára azoknak amúgy sincs szüksége. A valóságban pedig éppen az ellenkezője igaz, hiszen évszázadok során a szélesebb földrajzi térség természetes gazdasági központjának számított az említett város. A jugoszlávok azzal érveltek, hogy a Muravidékhez tartozó települések szempontjából rendkívül fontos, hogy Alsólendva Jugoszláviához tartozzon. A 27 település visszacsatolása esetében ugyanis a Mura menti magyar települések (Alsólakos, Felsőlakos, Petesháza, Hármasmalom, Gyertyános, Kapca és Kót) plébániájuktól, az alsólendvai plébániatemplomtól is elszakadtak volna, és ezt a jugoszlávok nem felelték el megemlíteni. A hetési falvak hasonló státusáról, amikor a Magyarországon maradt települések ugyancsak elszakadtak Dobronaktól, a plébánia központjától, a jugoszlávok természetesen hallgattak.

A délszláv szakértők véleményét a bizottság jugoszláv képviselői november 17-én fogadták el Varazsdon, majd elküldték azt a belgrádi külügyminisztériumba, mely a Határmegállapító Bizottság javaslatával kapcsolatos ellenérveit továbbította a nagykövetek tanácsának. A jugoszláv hatóságok tiltakozása ellenére – Cree bizottsági elnök közbenjárására – a magyar-jugoszláv határnak a magyar-osztrák-jugoszláv hármass határtól a Lendva és a Mura folyók találkozásáig terjedő szakasznak azt a kis részét, ami Szomorócot és Szentistvánlakot (Jósecet) magába foglalta, a jugoszlávok február elején kiürítették. A kiürített területet ideiglenesen átvették a magyar hatóságok, ami a későbbiek során tartósnak bizonyult.¹²

Időközben az érdekelt felek minden téren bizonygatni próbálták, hogy melyik ország tett többet a vitatott Mura menti térség ügyében. Bízta ugyanis abban, hogy minden szempont, kimutatott eredmény fontos lehet a vidék hovatarozása tekintetében. Legmagasabb állami szinten is megkezdődött a vita arról, hogy melyik ország ártott jobban a területén található kulturális intézményeknek és objektumoknak. A jugoszláv állam például a magyarországi görögkeleti egyház kérdését illetően sérelmezte a magyar hatóságok eljárását, amire válaszként 1922 novemberében a magyar Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium azzal a felkéréssel fordult gróf Mikes János szombathelyi megyéspüspökhöz, hogy tárják fel a jugoszlávok által okozott károkat a fennhatósága alá tartozó, elcsatolt területek magyar kultúrintézményei esetében. A püspök a felkérés értelmében utasította az alsólendvai és a muraszombati esperességek vezetőit (Strauss Flóriánt és Szelepecz Jánost), hogy végezzék el a felmérést és tegyenek arról jelentést.¹³

A Határmegállapító Bizottság által felterjesztett javaslat a legfelsőbb fórumhoz, a Népszövetség Tanácsához került. Vassel Károly, a magyar határbiztos *A déli országhatár kitűzése* című könyvében, valamint az akkori magyar külügyminiszter, Bánffy Miklós *Huszonöt év* című könyvében fontos szempontokkal és mozzanatokkal ismerkedhetünk meg az akkori eseményeket illetően.¹⁴ A számos ismertett esemény közül fontos megemlíteni, hogy 1922 júliusában megkezdődtek Genfben a

¹² VaML – Muraszombati járás; Főszolgabírói iratok, 88/el/1921, 5/el/1922, 17/el/1922

¹³ Szombathelyi Püspöki Levéltár – Acta cancellariae 4825/922 (I. és II.)

¹⁴ VASSEL Károly: *A déli országhatár kitűzése*, Nagykanizsa 1924. BÁNFFY Miklós: *Huszonöt év*, Budapest 1993. 144–152.

tárgyalások, valamint a jugoszláv és a magyar delegáció egymás közötti tanácskozásai. A jugoszláv küldöttségben a tanácskozás résztvevőjeként említhetjük Milan Antić minisztert, Čolak–Antić jugoszláv határbiztost, de a későbbiek során Momčilo Ninčić külügyminiszter is csatlakozott hozzájuk, s – szakértőként – Matija Slavič ugyancsak jelen volt a tárgyalásokon. Bánffy Miklós magyar külügyminiszter több beszélgetést folytatott Ninčić külügyminiszterrel, és a szeptemberi, valamint a novemberi – sorsdöntő – tanácskozás előtt egy időben úgy látszott, hogy Muravidék, illetve a bizottság által javasolt terület esetében olyan megállapodás született közöttük, hogy a 27 település (más feltételezés szerint egész Muravidék) hovatartozásáról népszavazás döntsön. Azonban feltehetően Jovanović berni jugoszláv követ és a jugoszláv határbiztos erélyes tiltakozása olyan hatással volt Pašić jugoszláv miniszterelnökre, hogy az megtiltotta külügyminiszterének a népszavazásról szóló egyességet. Muravidék, illetve a visszacsatolásra javasolt terület sorsát nyilván egyéb szempontok is befolyásolták, (kedvezőtlenül hathatott a Magyarország rovására többször is felvetett zsidótörvény, a „numerus clausus” elfogadása, továbbá – közvetett módon – az addigi sikeres magyar külpolitikai eredmények, mint például a népszövetségbe való szeptember 18-i felvétel, a magyar–osztrák határ némi kiigazítása Magyarország javára stb. is a nagyhatalmi felfogás szerint „soknak” tűnhetett).

A Nagykövetek Tanácsa 1922. november 10-én – a jugoszláv elutasító álláspontra hivatkozva – elvetette a Határmegállapító Bizottság javaslatát, és döntésével véglegesen eldöntötte a muravidéki magyarság jelentős részének a hovatartozását.

Azt követően – a muravidéki magyar, illetve magyar érzelmű lakosság, valamint Magyarország erélyes tiltakozása ellenére – került sor a határ kijelölésére, ami közel két esztendeig tartott. Hivatalosan e hosszú és bonyolult folyamat végét az 1924. július 8-i zágrábi esemény jelentette. Zágrábban a Határmegállapító Bizottság hat tagja aláírta a határmegállapító jegyzéket.